

11. Puttner Gunter. Wirtschaftsverwaltungsrecht. — Stuttgart u.a., 1989.
 12. Халфина Р. О. Общее учение о правоотношении / Р. О. Халфина. — М., 1974.
 13. Тархов В. А. Система советского права и перспективы его развития / В. А. Тархов // Советское государство и право. — 1982. — № 7. — С. 101–102.

Анотація

Дятленко Н. М. До питання про тлумачення терміна «економічна конституція» в праві Німеччини. — Стаття.

Стаття присвячена дослідженню сучасного господарського права в Німеччині, яке теоретично містить у собі так зване «господарське конституційне право». Терміном «економічна конституція» в праві ФРН визначають норми Основного закону ФРН, які безпосередньо регулюють господарську діяльність. Здійснено герменевтичний аналіз вказаного терміна. Доведено актуальність господарсько-конституційного підходу як публічно-правового у врегулюванні господарської діяльності в Україні.

Ключові слова: економічна конституція, господарське конституційне право ФРН, Німеччина, Основний закон ФРН.

Summary

Djatlenco N. N. To a Question on Interpretation of Term «the Economic Constitution» in the German Law. — Article.

Article is devoted to the research of the modern economic German law which theoretically includes so-called «an economic constitutional law». The term «the economic constitution» in the German law define norms of the Basic law of Germany which directly regulate economic activity. It is carried out hermeneutical analysis of the specified term. The urgency of the economic-constitutional approach as publicly-legal in economic activity regulation in Ukraine is proved.

Keywords: economic constitution, economic constitutional law of Germany, Germany, the Basic law of Germany.

УДК 321.01:316.286

Н. Б. Капустіна

ПРОБЛЕМА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ВЛАДИ В КОМУНІКАТИВНІЙ ФІЛОСОФІЇ

Питання, пов'язані з тлумаченням влади, набули особливої актуальності в ХХ ст. Зміни, які відбулися на теренах Східної Європи, сприяли появі принципово нових форм комунікації. У сучасному суспільстві усі соціальні відносини пронизані комунікацією. Вельми привабливим дослідженням феномена влади в епоху «організованого модерну» (до 70-х років ХХ сторіччя включно), з нашої точки зору, виступає комунікативний підхід, яскравими представниками якого є Г. Арендт та Ю. Габермас.

У цей період ми зтикаємося з критикою класичної теорії влади, яка відбувалася по різних напрямках від Ф. Ніцше, Г. Арендт до М. Фуко. Перш ніж перейти до розглядання основного питання, необхідно визначитися з питанням: чим взагалі відрізняються класичні філософські концепції (зокрема, концепції влади) від некласичних? Визначальні риси класичної філософської парадигми — логоцентризм, монізм, віра у прогресивну функцію науки і техні-

ки, — на середину XIX століття вже втрачають свій кредит, і на зміну цій світоглядній парадигмі поступово приходить зовсім інша модель світосприйняття — некласична.

«Для класичних філософій трансцендентне є особливим буттям, яке або породжує емпіричну реальність, залишаючись відчуженим від неї, або є тотожним з нею... — слушно зазначає О. І. Хома. — Таким чином, під класичною філософією можна розуміти філософію, що виходить з онтологічності (реальності) трансцендентного... Некласичну філософію можна було б визначити як підхід до людини, орієнтований на домінування особливого над загальним, а проблем людського існування — над теоретико-пізнавальними проблемами» [6, 164–165]. Некласичне філософування характеризується переходом від загального до індивідуального, від пізнання універсальних законів буття до розуміння людини в усій повноті її сутності. У цьому розумінні некласичне філософування характеризується подоланням логоцентризму та гносеологізму.

Класична теорія влади інтерпретується за принципом бінарної опозиції: завжди є суб'єкт і об'єкт влади. Якщо влада є своєрідною власністю, то стає очевидним факт «нерівного розподілу» влади серед суб'єктів, внаслідок чого одні суб'єкти отримують можливість застосовувати свою владу по відношенню до інших. Таким чином, влада — це система панування, в якій є суб'єкт і об'єкт. Уособленням цієї системи є держава, у якій суб'єкт-об'єктність влади юридично фіксується.

Представники комунікативного підходу виступають з критикою на адресу класичної новоєвропейської теорії влади, парадигмальність якої не втратила своєї актуальності у сучасності. Ця теорія фактично ототожнює владу з системою державних інститутів. Головні ускладнення такого розуміння влади призводять до неможливості пояснення феномена влади поза цариною цілераціональних дій, поза контекстом державних інститутів.

У літературі критика класичної теорії влади характеризується такими провідними рисами:

а) на мікрорівні влада осмислюється не як ефект цілераціональної дії, а як «гра сил», яка може мати як свідомий, так і несвідомий характер;

б) на мікрорівні влада осмислюється як комплексна стратегічна ситуація взаємовпливів, яка може породжувати певні стабільні форми (державу), але сама не редукується до них;

в) влада не редукується лише до репресій та негативних санкцій: вона завжди породжує нові корелятивні їй форми знання.

Найважливішими наслідками критики класичної теорії влади визначається, по-перше, визнання того, що влада є тотожною та іманентною сфері соціальних відносин;

по-друге, визнання того, що влада не завжди є викривленням та репресією;

по-третє, визнання ситуативного характеру влади [3].

Ці риси знаходять своє відображення у дослідженнях Г. Арендт та Ю. Габермаса.

Арендт визначає владу як «те, що приводить до наявності й утримує в наяв-

ності сферу суспільного» [1, 97]. Ця дефініція загострена проти класичного визначення поняття влади, яке сформулював Вебер, виходячи з моделі цілеінструментальної дії.

Це інструментальне відношення Арндт визначає як насильство. «Я вважаю, — пише вона, — досить сумною ознакою теперішнього стану політичної науки той факт, що наша термінологія не розрізняє такі ключові слова, як влада, міць, сила, авторитет і, нарешті, насильство. Всі вони належать до певних, але в той же час різних феноменів і навряд чи існували б, коли не були б такими... Використання їх у ролі синонімів не тільки вказує на певну глухоту до лінгвістичного значення, що саме по собі достатньо серйозно, але також веде до свого роду сліпоти відносно реальностей, яким вони відповідають» [1, 34].

Насильство за своєю природою є інструментальним. Як усякий засіб, воно перебуває в цілі, але те, що потребує свого виправдання чимось іншим, належить до об'єктів функціонального, а не есенціального роду. На відміну від насильства, влада є ціллю у собі. Структура влади передує всяким можливим цілям. Вона має принципово неінструментальну природу, належачи до умов буття людської спільноти як такої.

Арндтівське поняття влади виходить із моделі комунікативної дії. Влада, на думку дослідниці, відповідає людській спроможності не тільки що-небудь робити або якось діяти, але й об'єднуватися з іншими і діяти у згоді з ними. Окремий суб'єкт ніколи не має влади. Влада завжди має місце в групі й існує лише доти, поки існує група. Згідно з Арндт, влада не потребує виправдання, тому що внутрішньо властива людським співтовариствам як таким, але потребує легітимації. Легітимація влади спирається на цілі, поставлені тією чи іншою групою, та на засоби, використовувані для реалізації обраних цілей. Легітимація впливає з джерела влади, що утримує певну групу як ціле. Якщо претензія на владу легітимується посиленням на минуле, то виправдання засобів здійснення влади пов'язане з апеляцією до цілі, що лежить у майбутньому.

Тому насильство може бути виправдане, але не може бути легітимоване. Звичайне отождоження влади і насильства має місце, за Арндт, тому, що регулювання державою людського спільного життя інтерпретують як панування. Панування завжди засноване на насильстві (наприклад, завоювання або окупаційна влада). Чисте, відкрите насильство займає місце влади там, де влада втрачена. Хоча насильство виникає не тільки з безсилля, втрата влади — одне з найважливіших джерел насильства. Насильство не просто виражає втрату влади, воно знищує владу навіть тоді, коли з його допомогою хочуть утримати владу. Ці надії, втім, ілюзорні, бо насильство не може створити владу.

Таким чином, влада, за Арндт, — це не власність або властивість політичного суб'єкта, це багатостороннє інституціональне спілкування. А виникнення влади як соціального феномена зумовлене узгодженням суспільних дій людей при перевазі спільного інтересу над приватним.

Дослідження влади в Ю. Габермаса займає проміжну ланку між класичною теорією влади та постмодерною критикою класичної теорії. Він виступає з критикою суб'єктивізму та емпіризму у тлумаченні феномена влади. Його до-

слідження влади так само пов'язане з теорією комунікативної дії. Він виділяє два типи поведінки: комунікативний і стратегічний. Інструментально орієнтована поведінка (стратегічна), що має своєю ціллю не досягнення порозуміння, а задоволення певного інтересу, веде до свідомого або несвідомого обману партнера. При свідомому обмані складається система маніпулювання, а при несвідомому обмані має місце перекручена комунікація. Наслідки і того, й іншого для суспільства, культури й особистості можуть стати фатальними. У сфері суспільної взаємодії стверджується відчуженість, у сфері культури відбувається втрата змісту, втрата орієнтації і делегітимізація влади, в особистісній сфері — втрата зв'язку з традицією.

У випадку ж поведінки, орієнтованої на комунікацію, складаються впорядковане середовище, стійкі легітимовані міжособистісні відносини тощо. Цілком природно, що комунікативна і стратегічна поведінки дають можливість діагностувати головні соціокультурні проблеми сучасності, а також виявити приховане насильство системи, вважає Габермас. Вирішення даної проблеми він бачить у взаємодії влади та права і в участі права у відправленні влади. Вже понятійний аналіз взаємного конституювання права і політичної влади свідчить, що в самій ланці, яка опосередковує і завдяки якій повинне протікати програмоване законами саморегулювання, закладений зміст, протилежний ідеї самопрограмувальної циркуляції влади. Право і політична влада повинні виконувати функції у відношенні одне до одного перед тим, як вони зможуть узяти на себе власні функції, як-от: стабілізувати поведінкові очікування і колективно прийняті рішення.

Отже, право дається усякій владі й запозичує у неї примусовий характер. Влада завдяки праву набуває правової форми і стає обов'язковою. І навпаки. Обидва вони потребують власної перспективи: право — нормативної, влада — інструментальної. У перспективі права політика і відповідні заходи потребують нормативного обґрунтування. А в перспективі влади правові норми функціонують як засоби, обмеження.

Ці обмеження накладаються також і на відтворення влади. «Вписаний у перспективу влади, що програмується законом, процес циркуляції нормативного саморегулювання набуває протилежного змісту, — пише філософ. — Адже даний процес сам стає самопрограмованою циркуляцією влади: керування програмує саме себе, керуючи поведінкою електорату, задалегідь програмуючи уряд, законодавство і судові рішення. Перетворений зміст, таким чином, від самого початку закладений у системі засобів (medium) правового й адміністративного саморегулювання, в емпіричному процесі розвитку суспільства і держави виявляється ще сильніше. З часом стає зрозумілим, що адміністративні засоби такого перевертання з ніг на голову суспільно-державних програм у жодній мірі не є пасивними... Фактично інтервенціоністська держава настільки консолидується з централізованою, керованою владою підсистемою, і вона настільки відсуває на периферію процес легітиматії, що підсистема наче наказує собі модифікувати також і нормативну ідею самоорганізації суспільства. Я пропоную, приймаючи в розрахунок подвійну — нормативну й інструментальну — перспективу, провести розрізнення в самому понятті політичного» [4, 31].

Габермас розрізняє владу, що народжується в процесі комунікації, й адміністративно застосовувану владу, досліджуючи процес їхнього формування і взаємодії. «Ми можемо розрізнити владу, що народжується в процесі комунікації, й адміністративно застосовувану владу. У діяльності політичної громадськості зустрічаються і перетинаються два протилежних процеси: з одного боку, комунікативне формування легітимної влади, що народжується у вільному від усякої репресивності процесі комунікацій політичної громадськості, а з іншого боку — таке забезпечення легітимності через політичну систему, за допомогою котрої адміністративна влада намагається керувати політичними комунікаціями» [4, 55].

Комунікація, пронизана відносинами влади у сучасному суспільстві, піддається ідеологічному перекручуванню, але все одно вона має своєю передумовою ідеал комунікації, вільної від панування. І цей ідеал передбачає, що жодний учасник комунікації не повинен зазнавати обмежень, котрі викликаються відносинами влади.

Переосмислення класичної теорії влади дає можливість визначити основні характерні риси посткласичної теорії влади: іманентизм, позитивність, ситуативність.

Таким чином, виходячи з моделі комунікативної дії, Г. Арендт підкреслювала, що влада — це багатостороннє інституціональне спілкування. Ю. Габермас виділяє два типи поведінки: комунікативний і стратегічний. Стратегічна поведінка має на меті не досягнення порозуміння, а задоволення певного інтересу і веде до свідомого чи несвідомого обману партнера. Наслідки і того, й іншого для суспільства, культури й особистості можуть стати фатальними. У випадку ж комунікативної поведінки складаються впорядковане середовище, стійкі легітимовані міжособистісні стосунки тощо. Такий підхід, вважає вчений, дає можливість діагностувати головні соціокультурні проблеми сучасності, а також виявити приховане насильство системи. Вирішення даної проблеми він бачить у взаємодії влади та права і в участі права у відправленні влади.

Як бачимо, розглядання влади з позиції комунікативного підходу має як свої сильні, так і слабкі, проблематичні сторони.

Слід зазначити що, комунікативний підхід дослідження феномена влади, проведеного на основі поглядів Г. Арендт та Ю. Габермаса, не враховує нових рис, які виникли наприкінці ХХ — на початку ХХІ сторіччя. А саме виникнення феномена глобалізації, що породжує асиметрію між глобалізованим характером економіки та локальним характером політико-адміністративних систем.

Література

1. Арендт Х. Истоки тоталитаризма : пер. с англ. / Ханна Арендт. — М. : Мысль, 1996.
2. Арендт Х. Vita activa, или О деятельной жизни : пер. с англ. / Ханна Арендт. — С.Пб. : Алтейя, 2000.
3. Зимовець Р. В. Дискусія Фуко/Габермас: питання теорії влади / Р. В. Зимовець // Актуальні філософські і соціологічні проблеми сучасності : зб. пр. — К. : Міжпар. фінапек. агенція, 2000. — С. 158–174.
4. Хабермас Ю. Политические работы / Ю. Хабермас. — М. : Праксис, 2005.

5. Хабермас Ю. Моральное сознание и коммуникативное действие / Ю. Хабермас. — С.Пб. : Паука, 2000. — 379 с.
6. Хома О. И. История как герменевтика власти / О. И. Хома // Постмодерн: персонификация дискурса. — Вінниця : Універсум-Вінниця, 2001. — С. 143–151.

Анотація

Калустіна П. В. Проблема інтерпретації влади в комунікативній філософії. — Стаття.

Стаття присвячена дослідженню феномена влади у комунікативній філософії. Представники комунікативного підходу виступають з критикою на адресу класичної новоєвропейської теорії влади, парадигмальність якої не втратила своєї актуальності у сучасності. У зв'язку з цим акцент робиться на дослідженні ідей Г. Арндт та Ю. Хабермаса.

Ключові слова: влада, комунікація, легітимізація, пасивізм.

Summary

Kapustina N. V. Problem of Interpretation of Authority in Communicative Philosophy. — Article.

The article is devoted to research of a phenomenon of authority in communicative philosophy. The representatives of the given theory criticize the classical theory of authority. Therefore research of Arndt that Habermas idea are stressed.

Keywords: authority, communicative philosophy.

УДК 347.91/95:340.132

М. Ю. Картузов

ПРОБЛЕМИ ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА ПРО ПІДВІДОМЧІСТЬ СПОРІВ

Законодавство України знаходиться в постійному розвитку, однак ліквідувати всі спірні питання в ньому не вдається і, очевидно, це взагалі завдання, яке не може бути виконано. Прогалини у законодавстві неминучі з ряду об'єктивних причин:

- швидке старіння норм законодавства, викликане розвитком суспільства;
- виникнення нових видів правовідносин, що вимагають відповідного регулювання, для яких чинне законодавство ніяких регуляторів не передбачає;
- недогляду законодавця, що при формулюванні нормативного акта не охоплює ту або іншу ситуацію, яку необхідно відрегулювати;
- помилки, допущені в законотворчому процесі.

На судові органи, як на найбільш авторитетного правозастосовника, покладається особлива відповідальність за вибір шляху по подоланню прогалин або вирішенню незрозумілостей у законодавстві.

Прерогативою судових органів є застосування закону до конкретних ситуацій. У цьому зв'язку рішення господарських судів по конкретних господарських спорах не мають прецедентного значення як загальнообов'язкові рішення при розгляді аналогічних справ у майбутньому.

На відміну від прецеденту як джерела права тлумачення не створює нової